

OILAVIY QADRIYATLARNI SAQLASH VA OILA INSTITUTINI MUSTAHKAMLASHDA O'ZINI O'ZI BOSHQARISH ORGANLARINING ROLI

Jurabekova Xabiba Madaminovna ¹

¹ Andijon mashinasozlik instituti dotsenti, s.f.b.falsafa doktori.

E-mail: tj2211@inbox.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5812773>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 10-Dekabr 2021
Ma'qullandi: 15-Dekabr 2021
Chop etildi: 20-Dekabr 2021

KALIT SO'ZLAR

mahalla, oila, o'zini o'zi boshqarish organlari, keksa avlod, milliy an'analar, barqarorlik.

ANNOTATSIYA

Muallif ushbu maqolasida oila institutini jamiyatdagi eng muhim hodisalardan biri sifatida tahlil qiladi. O'zbekiston Respublikasida oila instituti yosh avlod tarbiyasidagi jamiyatning muhim institutlaridan biri sanaladi. Binobarin, oila farovonligi jamiyat farovonligi kabi davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biridir.

Usullari. Ushbu maqolada biz tavsiflash, kontekstual tahlil qilish, taqdim etish va taqqoslash usullaridan foydalandik. Taqdimot asosida kontseptsiyani umumlashtirish va konkretlashtirish mavjud.

Natijalari. Tahlil qilish orqali mahallada aholi farovonligi va osoyishtaligini ta'minlash, milliy va milliy qadriyatlarimizni qadrlaydigan, o'z oilasining adolati va qadr-qimmatini uchun kurashuvchi halol va mehnatsevar yoshlarni tarbiyalash borasidagi muhim vazifalar amalga oshirilishi zarurligiga e'tibor qaratildi.

Xulosa. Zamonaviy oilaning yangi modelini yaratishni o'zbek xalqining an'anaviy qadriyatlarisiz tasavvur etib bo'lmaydi. O'zini-o'zi boshqarish organlari oilaviy qadriyatlarni asrab-avaylash, ularni

avloddan-avlodga yetkazishda muhim bo'g'in bo'ladi, deb hisoblaymiz.

Kirish.

"Oila - bu inson yaxshilik qilishni o'rganish

kerak bo'lgan asosiy muhitdir"

V.A. Suxomlinskiy

Oila jamiyatning muhim instituti bo'lib, u nafaqat kishilarning shaxsiy hayotida, balki har bir jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ma'naviy rivojlanishida ham katta rol o'ynaydi. Muayyan jamiyatda qator ijtimoiy vazifalarni bajaruvchi oila bilan bir vaqtda davlat ham oila institutining rivojlanishi va gullab-yashnashi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga harakat qilmoqda.

Buning sababi shundaki, har bir jamiyatning kelajagi ko'p jihatdan ushbu jamiyatning bir qismi sifatida oilaning rivojlanish darajasiga bog'liq. Har bir oddiy oilada har bir inson axloqiy-psixologik quvvat oladi va o'z oila a'zolari bilan birgalikda hayotning barcha muammolarini hal qilishga harakat qiladi. Bugungi kunda oila instituti ajralishlarning ko'payishi (shuning uchun to'liq bo'lmagan oilalar sonining ko'payishi), shaxslararo munosabatlar madaniyatining pasayishi va bolalarni tarbiyalashda mas'uliyatning yo'qligi kabi turli muammolarni boshdan kechirmoqda. va boshqalar.

Bizning asosiy maqsadimiz – yosh avlod tarbiyasi, oilaviy qadriyatlarni asrab-avaylashda o'zini o'zi boshqarish organlarining rolini o'rganishdan iborat. Tadqiqot ob'ekti o'zbek xalqining ijtimoiy fikriga ta'sir etuvchi an'ana va urf-odatlaridir. Mazkur maqolaning ilmiy yangiligi shundan iboratki, oila institutining kelgusi taqdiri ko'p jihatdan yosh avlod o'sib-ulg'ayib, yashayotgan muhitda mavjud bo'lgan ma'naviy qadriyatlar, an'ana va urf-odatlarini asrab-avaylashga bog'liq. Hech kimga sir emaski, zamonaviy dunyoda kekxa va yosh avlod o'rtasidagi, aniqrog'i bolalar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar har doim ham to'g'ri emas. " Bu esa bugungi kunda tanazzul yo'liga tushib qolgan, vaqtini behuda mashg'ulotlar va sevimli mashg'ulotlarga sarflayotgan yoshlar ko'pligining sabablaridan biridir" (Yuryev, 2020).

Usullari. Ushbu maqolada biz tavsiflash, kontekstual tahlil qilish, taqdim etish va taqqoslash usullaridan foydalandik. Taqdimot asosida

kontsepsiyani umumlashtirish va konkretlashtirish mavjud.

Natija va muhokamalar. O'zbekiston Respublikasida oila institutining barqaror rivojlanishi jamiyat barqarorligining muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Shundan kelib chiqib, mamlakatimizda oila institutini rivojlantirish bo'yicha qator me'yoriy hujjatlar yaratildi. Ular O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (Konstitutsiya, 1992 yil), Oila kodeksi (Oila kodeksi, 1998 yil) va mamlakatning boshqa huquqiy-me'yoriy hujjatlarida o'z ifodasini topgan. Davlatimiz rahbarining 2018-yil 2-fevraldagi "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni [7.,2018] bilan "Oila jamiyat va davlat himoyasida" tamoyili davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, ushbu tamoyilni targ'ib qilishda barcha davlat va nodavlat tashkilotlarining faol ishtiroki talab etiladi. "Fuqarolik jamiyati institutlari mavjudligini mustahkamlash maqsadida 1991-yil 15-fevralda "O'zbekiston Respublikasida jamoat birlashmalari to'g'risida"gi qonun qabul qilindi [2]. Mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotida birinchi marta jamoat birlashmalarining xalqaro va demokratik tamoyillarga muvofiq faoliyatiga ta'rif berildi. Birinchi marta fuqarolik jamiyati institutlari - jamoat birlashmalari davlat va hukumatdan tashqarida mustaqil faoliyat yurituvchi nodavlat yuridik shaxslar sifatida tan olindi "[1,96].

Mahalla - kvartal, tuman — milliy an'ana va urf-odatlar ko'p ming yilliklar davomida avlodan-avlodga o'tib kelayotgan o'zini o'zi boshqarishning

qadimiy muassasalaridan biridir. Qadimda mahallalar kasbi, kori bo'yicha bir hududga birlashgan bir necha oilalardan iborat bo'lgan. Masalan, etikchilar, duradgorlar mahallasi va boshqalar. Ayni paytda mahalla 500 va undan ortiq oilalarni birlashtirgan. Mahallalarda moddiy ahvoli, kasbidan qat'i nazar, hamma keksa avlod vakillarini hurmat qiladi, bir-biriga yordam berishga intiladi. Bu yerda adolat qadrlanadi, muayyan muammolarni hal etishda ko'pchilikning fikriga katta o'rin beriladi.

Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida huquqiy demokratik jamiyat qurish yo'lidan bordi. Mamlakatda tub o'zgarishlarni amalga oshirishda mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlariga katta rol berildi, bu esa davlatga ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda yordam berdi.

Ba'zi tadqiqotchilar bu O'zbekistonning noan'anaviy jamoasi, deb hisoblasa, boshqalari mahallani "Sharq demokratiyasining milliy maktabi" deb ataydi. O'zbek oilasining uch avlodi hayotidagi eng muhim voqealar (bu o'zbeklar uchun odatiy hol) mahallaning yordami va bevosita ishtirokida sodir bo'ladi. Mahallada barcha fuqarolar, jamiyatdagi mavqeidan qat'i nazar, tengdir.

Bu tizimning eng qimmatli va asosiy tamoyili keksa avlodga hurmatdir. Jamiyat bilan bog'liq barcha muammolar doimo keksa avlod ishtirokida ko'rib chiqiladi va hal qilinadi, bunda oxirgi hal qiluvchi so'zni eng hurmatli va keksa odam aytadi. Bundan kelib chiqib, har bir o'zbek oilasida keksa avlod vakillarini e'zozlash, farzandlarni ota-onaga hurmat ko'rsatish odat tusiga kirgan. Voyaga etgan bolalar mehnat faoliyatini tugatgandan so'ng,

keksa ota-onalarini ham ma'naviy, ham moddiy jihatdan ta'minlashlari shart.

Bemor va kichkintoylarga rahmshafqat ko'rsatish, kam ta'minlangan, ko'p bolali oilalarga ma'naviy va moddiy yordam ko'rsatish kabi ijtimoiy an'analar kishilarda mehr-oqibat, insonparvarlikni tarbiyalaydi, ularni bir-biriga yaqinlashtiradi. Mahallada mahalla ahli farovonligi va osoyishtaligini ta'minlash, milliy va milliy qadriyatlarimizni qadrlaydigan, o'z oilasining adolati va qadr-qimmatini uchun kurashuvchi halol va mehnatkash yoshlarni tarbiyalash kabi muhim vazifalar amalga oshirilmoqda. Zero, mahallaning har bir a'zosining yutuq va kamchiliklarini hamma biladi, quvonchda ham, qayg'uda ham har bir inson samimiy, bir-biriga yaqin.

O'zini o'zi boshqarish organlari tajribali aholini oqsoqollar, donishmand ayollar timsolida birlashtirib, muayyan oilaviy muammolarni hal etishda har tomonlama yordam bera oladi. Bunda o'z faoliyatini o'zini-o'zi boshqarish organlari huzurida amalga oshiruvchi "Ota-onalar universiteti" alohida o'rin tutadi. Nizomga ko'ra, universitet faoliyati har bir oilada sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, oila institutini mustahkamlash va ota-onalarning huquqiy, madaniy-ma'naviy-axloqiy, pedagogik-psixologik, tibbiy bilimni oshirishga ko'maklashishga qaratilgan.

"Oila - mahalla - maktab" konsepsiyasi talablarining hayotga samarali tatbiq etilishi barkamol avlodni tarbiyalashda ham ijobiy natijalar berishi mumkin. Mahalla ham ushbu konsepsiyaning muvofiqlashtiruvchisi hisoblanadi.

Oila o'tmishning yodgorligi emas. U har doim kichkina bolani mo'jizalar yaratishga va haqiqiy inson bo'lishga o'rgatadigan muhit va o'choq bo'lgan va shunday bo'lib qoladi. Har bir farzandni vatanparvar, Vatan himoyachisi etib tarbiyalayotgan ota-onalar eng yaxshi namunadir.

Yoshlarni tarbiyalash, ularni mehnat va bilimga ko'niktirish, yangi oila qurish va obodonlashtirishga ko'maklashish har bir o'zbek oilasining azaliy milliy an'analaridan hisoblanadi. Oila millat kelajagi tarbiyalanadigan muqaddas o'choqdir. Farzandini tarbiyalayotgan har bir ota-ona keksalikda qo'llab-quvvatlashiga umid qiladi. O'zbek oilalarida ota-onalar yosh oilalar oyoqqa turguncha yordam berishga harakat qilishadi. Bu o'zbek oilasining milliy qadriyatlari va fe'l-atvor xususiyatlaridan biri hisoblanib, yoshlarni katta avlodga qandaydir ma'noda majbur qiladi.

Bugungi kunda yoshlar tarbiyasi masalasida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev quyidagi fikrlarni alohida ta'kidlab o'tadi: "... bizni hamisha o'ylantirib keladigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odobaxloqi, yurish-turishi, bir so'z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o'zgaryapti. Bu o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etadigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz, degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o'zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan. Lekin tarbiya degani faqat

maktab tarbiyasidan iborat emas. Hozir hammamiz bor aybni maktabga ag'darishga o'rganib qolganmiz. Mahalla, oila, keng jamoatchilik-chi? «Bir bolaga yetti mahalla ham ota, ham ona» degan maqolning haqiqiy ma'nosini anglaydigan vaqt keldi. Anglab, shu asosda yashaydigan vaqt keldi. Lekin bugungi kunda mahalladagi, ayniqsa uyushmagan yoshlarning taqdiri bilan kim qiziqyapti? Bolalar kimlar bilan hamsuhbat bo'layotgani, o'qishga qachon borib, qachon kelayotganini kim nazorat qilyapti?" [4]. Chunki ma'naviy va ahloqiy qadriyatlarining beqiyos o'rnini qadrlaydigan xalq mahalla institutining o'sib kelayotgan yosh avlodga ta'lim – tarbiya berish, jamiyatning eng kichik bo'g'ini hisoblangan oilaning muqaddasligini saqlab qolishdagi, insonlar o'rtasidagi mehr-oqibat, insonparvarlik va bag'rikenglik xususiyatlarini rivojlanishidagi rolini hech bir boshqa institut u kabi bajara olmasligini to'g'ri tushunib yetdi.

Keksa avlodning odob-axloq o'g'itlari, ota-onalarning shaxsiy namunasi, oiladagi ahvol, yoshlar va keksalar o'rtasidagi munosabatlar madaniyati avlodan-avlodga o'tib kelmoqda. Ayni paytda oila institutining ham o'ziga xos qator muammolari mavjud. Ana shunday muammolardan biri noqonuniy oilalar, ya'ni faqat shariat asosida, fuqarolik holati dalolatnomalarini rasmiylashtirmasdan tashkil etilgan oilalardir. Bu holat ana shunday oilalarda tug'ilgan bolalarning kelajagiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Jamiyatdagi o'zgarishlardan so'ng nafaqat oilalarning o'rtacha soni, balki ko'p bolali oilalar ulushi ham qisqardi, kichik

oilalar ulushining o'sish tendentsiyasi doimiy o'sish bosqichida.

Bu jamiyatdagi, siyosiy, iqtisodiy va madaniy sohalaridagi o'zgarishlar, tug'ilishning pasayishi bilan aholining reproduktiv niyatlari, sanoatlashtirish va urbanizatsiya jarayonlarining rivojlanishi bilan uzviy bog'liqdir.

"Ayollarning emansipatsiyasi natijasida zamonaviy oila o'z qiyofasini sezilarli darajada o'zgartirdi, ixtiyoriy tenglik ittifoqiga aylandi. Shu bilan birga, ayollarning emansipatsiyadan feminizmga qadar yanada rivojlanishi ularni kasbiy va oilaviy rollarni birlashtirishning mumkin emasligiga olib keldi, bu esa oila va nikoh munosabatlari sohasida salbiy hodisalarni keltirib chiqardi: ajralishlar sonining ko'payishi, tug'ilishning pasayishi va boshqalar" [6].

Bugungi shiddatli globallashuv davrida yoshlar ongu shuurini internet orqali kirib kelayotgan zararli g'oya va ta'sirlardan samarali va ishonchli himoyalash tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa o'qituvchilar, ma'naviyat targ'ibotchilari, ota-onalardan yanada hushyor va ogoh bo'lishni, yosh avlodning g'oyaviy-mafkuraviy immunitetini mustahkamlash borasidagi ishlar ko'lamini yanada kengaytirishni talab qiladi. Internetda ishlagan kishi dunyo yangiliklaridan habardor bo'ladi, ayrim yoshlar o'zini virtual dunyoda ekanligini his qilmaydi. Unda ishlash ruhiy g'oyalarning rivojlanishiga va sog'ligiga zarar yetkazishi ham mumkin.

Internet dunyo hamjamiyatini o'zining beg'araz (pornografik) saytlari bilan tashvishga solmoqda, o'spirin yoshlarning ongiga ta'sir qilib, ba'zi

noan'anaviy xabarlarni ham tarqatmoqda. Belgiyalik professor Frenk Tevisson o'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, Yevropa mamlakatlarida 90 foiz talabalar Internetdan foydalanishar ekan. Ammo, ularning qaysisaytdan foydalanishlarini o'rganilganda, atigi 10 foiz talaba bevosita o'quv jarayoniga taalluqli saytlarga, 90 foizi esa, pornografik mazmundagi saytlarga kirishni xush ko'rishi ma'lum bo'lgan. [5. 48]

Konstitutsiyaga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida oila jamiyatning birlamchi bo'g'inidir. 63-moddada: "Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, jamiyat va davlat himoyasida bo'lish huquqiga ega. Nikoh tomonlarning erkin roziligi va teng huquqliligiga asoslanadi". Shuningdek, 64-moddada "Ota-onalar farzandlarini voyaga etguniga qadar boqish va tarbiyalashga majburdirlar" deb belgilangan. Axir, "oilaning farovonligi va barqarorligi uning barcha a'zolari qadriyatlarini bir xil tushunmasdan mumkin emas"[8].

"Farovon oila – jamiyat taraqqiyotining poydevori" konseptual g'oyasi oldimizga oila institutini mustahkamlash, zamonaviy oilaning yangi modelini takomillashtirishga qaratilgan muhim vazifalarni qo'ydi. Bu vazifalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi ko'p jihatdan davlat va jamoat tashkilotlarining mustahkam hamkorligiga bog'liq. Bunda faoliyati kun sayin takomillashtirilayotgan o'zini-o'zi boshqarish organlarining ham o'rni katta.

Xulosalar. Shunday qilib, hozirgi vaqtda o'zini o'zi boshqarish organi (mahalla) demokratik o'zgarishlarni amalga oshirishning asosiy bo'g'ini bo'lib, u milliy va umuminsoniy qadriyatlar o'chog'i

hisoblanadi. Davlatimiz tomonidan mahallaning nufuzi va aholi hayotidagi ahamiyatini oshirish uchun barcha sa'y-harakatlar amalga oshirilmoqda. O'zini o'zi boshqarish organlarining ma'naviy va jismonan sog'lom avlodni tarbiyalash, ularning bandligini ta'minlash, keksa avlod vakillarini ijtimoiy himoya qilish va shu kabi masalalarda davlat va nodavlat

organlari bilan hamkorligi tobora mustahkamlanmoqda.

Zamonaviy oilaning yangi modelini yaratishni o'zbek xalqining an'anaviy qadriyatlarisiz tasavvur etib bo'lmaydi. O'zini-o'zi boshqarish organlari oilaviy qadriyatlarni asrab-avaylash, ularni avloddan-avlodga yetkazishda muhim bo'g'in bo'ladi, degan umiddamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Журабекова Х.М.. Актуальные вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история / *Сб. ст. по материалам LVIII междунар. науч.-практ. конф.* № 2 (54). Новосибирск: Изд. АНС «СибАК», 2016. 96 с. [Электронный ресурс]. URL: www.sibac.info
2. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни “Ўзбекистон Республикасида жамоат бирлашмалари тўғрисида” 15 февраль 1991 йил.
3. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, 1992 – Конституция Республики Узбекистан. Т.: Ўзбекистон, 2016. С. 29.
4. Шавкат Мирзиёевнинг «Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизнинг софлигини асраш — давр талаби» мавзусидаги анжуманда сўзлаган нутқи. 15 июнь 2017 йил. <https://daryo.uz/k/2017/06/15/shavkatmirziyoyevning-ijtimoiy-barqarorlikni-taminlash-muqaddas-dinimizning-sofligini-asrash-davr-talabi-mavzusidagi-anjumanda-sozlagan-nutqi>
5. Нисневич Ю.А. Информация и власть. –М.: Мысль, 2000. – С. 48.
6. Пещеров, Пирогов, 2013 – Пещеров Г., Пирогов А. Институт семьи: Эволюция и проблемы в современном мире. *Власть.* 2013. №10. С. 106-109.
7. Оила кодекси, 1998. Ўзбекистон Республикасининг 30.04.1998 даги № 607-И. Қонуни билан тасдиқланган.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги фармони.
9. Шаваева, 2014 – Шаваева О. Семейные ценности как объект социально-философского анализа // *Научный журнал КубГАУ.* 2014. №96(02). [Электронный ресурс]. URL: <http://ej.kubagro.ru/2014/02/pdf/22.pdf>
10. Юрьев, 2020 – Юрьев С. Родители и дети. Отношения между родителями и детьми в современной семье. [Электронный ресурс]. URL: <https://sergeiyurev.com/otnosheniya-mezhdu-roditelyami-i-detmi/>